

Yaabi anna saharaa-ã
nduhui kubagaa-ã yê adagaa-ã yê

TUDAGA-Ã

Tûgi yagabi nûnjii-ĩ

2

Zûzuro hanadi Tudagaa-ã

TUDAGA-Ã

Tûgi yagabi nûnjii-ĩ

Yaabi anna saharaa-ã

Kullaha

Tudaga-ã:
Tûgi yagabi nûnjii-ĩ

Tudaga-ã: Tûgi yagabi nûnjii-ĩ

Tûgi a tûgi nûnjii-ĩ zûzuro tûge yaabi anna saharaa-ã nduhi kubagaa-ã yê adagaa-ã yê yodurda-ã turo.

Yaabi anna saharaa-ã hoa Tudaga-ã duna ndenna-ã gunna du gubuddi-ĩ muro, a du gubudi ñila murdom soũ turo kora gunna hurkusa Tudaga-ã yogusdo. Hunu yingal du Tudaga-ã beni karaga agasu Lîbiaa-ã du kara togusî ċî.

الطبعة الأولى 2023
جميع الحقوق محفوظة لدى
جمعية أبناء الصحراء الثقافية الاجتماعية
ISBN: 978-9959-9731-1-5
رقم الإيداع :
2022/825
جمعية أبناء الصحراء الثقافية الاجتماعية
Tel: 00218928594828
www.facebook.com/yaabi.anna.saharaa
Murzuq - Libya

-
- Čer tûgii-ĩ: Tudaga-ã: tûgi yagabi nûnjii-ĩ
 - Yibedi-ĩ: Hamid Adum mi.
 - Zabti-ĩ: Ahuma Kôkiĩ mi.
 - Ndoduri-ĩ: Yaabi anna saharaa-ã nduhi kubagaa-ã yê adagaa-ã yê.

Ndodurko gubuddii-ĩ Murzug 2023

©Yaabi anna saharaa-ã nduhi kubagaa-ã yê adagaa-ã yê.

Arba Tudagaa-ã

A a ã ã B b Č č D d

E e Ê ê G g H h I i

Î î Ĩ ĩ K k L l M m

N n NJ nj Ñ ñ Ŋ ŋ O o

Ô ô P p R r S s Š š

T t U u Ū ū W w

Y y Z z

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Tudaga-ã arba murta ôguzuu sã çû 32

yida:

A a, Ã ã, B b, Ć ć, D d, E e, Ê ê, G g,
H h, I i, Î î, Ĩ ã, K k, L l, M m, N n, NJ nj,
Ñ ñ, Ŋ ŋ, O o, Ô ô, P p, R r, S s, Š š, T t,
U u, Û û, Ũ ù, W w, Y y, Z z.

Arba ada du guru ni arba sodur yidadu,
guru ni arba yîka.

Arba 32 du arba 12 ni sodurua, guda-ã 20
ni yîka.

• **Arba Tudagaa sodurua-ã:**

A a, Ã ã, E e, Ê ê, I i, Î î, Ĩ ã, O o, Ô ô, U
u, Û û, Ũ ù.

Arba sodurua-ã ada, du kiša 3 çûo, kiši
turo ni sodur sôllo yida (**sôlla-ã**), gudi-ĩ ni
sodur šiptudo yida (**šiptuda-ã**), kiši
nôguzuii-ĩ ni arba-ã sodur hunda či-ĩ di
yuguri (**čia-ã**).

1) Arba sodurua sôlla-ã:

Arba kiši a du čûkã gunna sodur sôllo yidadu, arba tada ada mura:

a , e , i , o , u.

Daga:

A : Abba, adibi, aũ, anna, adaga.

E : eberu, erde, eredu, eskenu, ebere.

I : imbi, illi, irri, tiri, hidimili.

O : odo, obo, sodur, ormo, čomur.

U : dunu, čuwal, wuni, gumar, kubu.

2) Arba sodurua šiptuda-ã:

Arba kiši a du čûkã gunna sodur šiptudo yidadu, arba tada ada mura:

ê , î , ô , û.

Daga:

Ê : êbi, dêbi, êski, êndemi, êgi.

Î : îyi, tîbi, zîbi, mîni, hîmi.

Ô : sôlli, ôwuri, ômuri, dômuri, hôli.

Û : dûguli, kûdi, mûši, nûgurbi, zûzuro.

3) Arba sodurua čia-ã:

Arba kiši a du čûkã gunna sodur hundã
či-ĩ di yuguri, arba tada ada mura:

ã, ĩ, ũ.

Daga:

Ã : saraã, kãgu, anna-ã.

Ĩ : šiĩ, dobiĩ, gimiĩ, ereĩ, odi-ĩ.

Ũ : yuũ, soũ, yuroũ, tuguũ, doũ, aũ.

• Arba Tudagaa yîka-ã:

Tudaga-ã du arba 20 kora gunna arba
yîka.

B b, Č č, D d, G g, H h, K k, L l, M m,
N n, NJ nj, Ñ ñ, Ŋ ŋ, P p, R r, S s, Š š, T t,
W w, Y y, Z z.

Tûgi a du zogo arba ada yîka-ã lôko arba
sodurua sôlla-ã (arba 5) yê šiptuda-ã
(arba 4) yê četu hoktundoo zaga
karadindiĩ yê arbidindiĩ yê du makiri.

	a	e	ê	i	î	o	ô	u	û
B	ba	be	bê	bi	bî	bo	bô	bu	bû
Č	ča	če	čê	či	čî	čo	čô	ču	čû
D	da	de	dê	di	dî	do	dô	du	dû
G	ga	ge	gê	gi	gî	go	gô	gu	gû
H	ha	he	hê	hi	hî	ho	hô	hu	hû
K	ka	ke	kê	ki	kî	ko	kô	ku	kû
L	la	le	lê	li	lî	lo	lô	lu	lû
M	ma	me	mê	mi	mî	mo	mô	mu	mû
N	na	ne	nê	ni	nî	no	nô	nu	nû
NJ	nja	nje	njê	nji	njî	njo	njô	nju	njû
Ñ	ña	ñe	ñê	ñi	ñî	ño	ñô	ñu	ñû
Ŋ	ŋa	ŋe	ŋê	ŋi	ŋî	ŋo	ŋô	ŋu	ŋû
P	pa	pe	pê	pi	pî	po	pô	pu	pû
R	ra	re	rê	ri	rî	ro	rô	ru	rû
S	sa	se	sê	si	sî	so	sô	su	sû
Š	ša	še	šê	ši	šî	šo	šô	šu	šû
T	ta	te	tê	ti	tî	to	tô	tu	tû
W	wa	we	wê	wi	wî	wo	wô	wu	wû
Y	ya	ye	yê	yi	yî	yo	yô	yu	yû
Z	za	ze	zê	zi	zî	zo	zô	zu	zû

B b

ba, be, bê, bi, bî, bo, bô, bu, bû

Bila: Bannaĩ yôo, abba bôtu-ã yusu!
baranu! kûrtu! či.

Bannaĩ: bôtu-ã ŋгаа čî? či.

Bila: ŋгаа yagabi Bîtii du lanu! či.

Bannaĩ: yoo, nû muro tigiri laniri či.

Bila: ôwonni Bîti ôŋgoši barbi ndur
turo čoŋ, lôko ŋgiroo yôŋ kûrtu! či.

Bannaĩ: to mbo tûgohu yûgurtu dige či.

Bila: yoo gali, to bôtĩ nurã lanu te! či.

Bannaĩ: gali nû tigiri laniri či.

Bôtu

Bûni

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **b** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

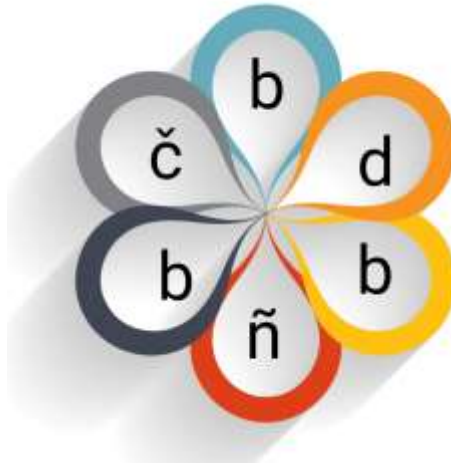
.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Barbi, **belu**, **bêrki** (bêr/kî),
binni, **bîdi** (bî/dî), **borko**, **bôli**
(bô/lî), **budago**, **bûni** (bû/nî).

- Arba ada du, arbi **b** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **b** yidiĩ hi su wasal yinak!

* ayî	* tasu	* badaĩ
* berredi	* bibidi	* hosu
* bigi	* baa	* bûgudi
* biširru	* bôburi	* kiši
* dongo	* Bordo	* bori

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Borko
- * Bulaši
- * Barbi
- * Bôtu
- * Barrani
- * Bulu

- Mêde-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du **b** yidaddo hananîe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

Č č

ča, če, čê, či, čî, čo, čô, ču, čû

Čagam čêni kalli, wurda hunã budi
čidaã. Čagam kara hunã laũ budi kalli,
zogo gibeyinoo čôhure čusčinê
barayinî čî.

Torozo hunu ni yida Čačamaĩ čindi,
muro mannu zogo gibeyinoo čôhure
čusčinê barayinî čî.

Mura čûuna čêne kalla, anna-ã gunna
to koo di hanayindi, ôwonni kara
hundã laũ ni budi kalla.

Čudo

Čuwal

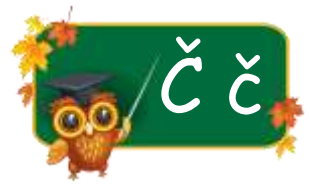
- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur č yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!
-
-
-
-

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Čabu, čeke, čêni (čê/nî), čilti, čîrri (čîr/rî), čomur, čôgonni (čô/gôn/nî), čuwal, čûlukti (čû/lûk/tî).

- Arba ada du, arbi č baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi č yidiĩ hi su wasal yinak!

* adibi	* Tudaga	* čungura
* čôhuri	* yagabi	* čaadi
* čudo	* čîčilko	* hur
* čabko	* boyo	* čôlli
* dômuri	* čoto	* čačaũ

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Čačaũ
- * Čôhuri
- * Čuũsu
- * Čoto
- * Čuwal
- * Čomur

- Mêde-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du č yidaddo hananîe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

D d

da, de, dê, di, dî, do, dô, du, dû

Dîrke doũ kalli, tûgohu hočinã gunna
doga hunã yihidi, dômure hunã yê
dudoba hunã yê môori yidersi,
dûskiyinoo tîbi tûkuli wûni-ĩ su činaĩ.
Lôko abi čîwo, dubana čûsa goyini,
lôkoã ni dômure hunã ha gagalčini, too
ni wurda hunã morčindã ha gagalčini,
oboda-ã yê dîha-ã yê mannu gagalčini,
baa yê doda-ã yê mannu to muro ko.
Doba toroza hunã gunna muro hi čidaku,
gunna Dîrke ko togusidîe dakuru čindi.

Dobiĩ

Doŋgo

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **d** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

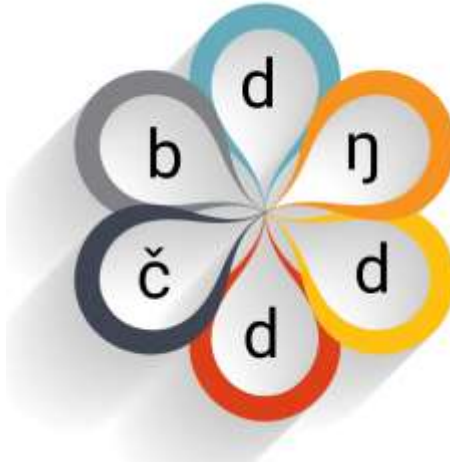
.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Dagi, **d**edi, **d**êbi (dê/bî), **d**iri, **d**îhi (dî/hî), **d**obiĩ, **d**ômuri (dô/mû/rî), **d**udoũ, **d**ûguli (dû/gû/lî).

- Arba ada du, arbi **d** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **d** yidiĩ hi su wasal yinak!

* hoo	* dobiĩ	* dudoũ
* dômuri	* tasu	* demerke
* dîhi	* dîgiši	* anja
* dagido	* eberu	* daasu
* zugur	* dodo	* dôdoũ

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Doŋgo
- * Direnu
- * Dobiĩ
- * Dunu
- * Dêbi
- * Duŋgu

- Mêde-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mêdi gudi sodur hunã du **d** yidaddo hananîe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

G g

ga, ge, gê, gi, gî, go, gô, gu, gû

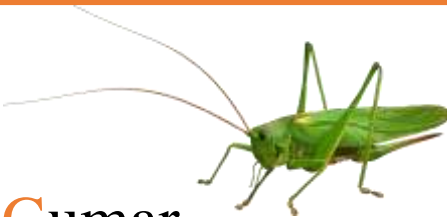
Gihinni: Gûkunni yôo, gîrki Galmai
lukaar! či.

Gûkunni: Galmai ndû barandiri? Allahai
Gursudo yagabi hunã tigirdu ni ŋgiša
hunã yê ŋgiša sardua hunã yê tihatoo gali
nuu? či.

Gihinni: bûgudi-ĩ aŋgal hunã gali ni? či.

Gûkunni: aŋgal hunã gali, bûgudi a ŋgo
gursa diziba-ã čudurdo, bûgudi budi gîrbi,
nîgirbi hunã yĩŋgal du Gursudo čuo.

Gihinni: yoo a de ŋgo hananurú, to yagabi
hunã tigirdu ni! mêde hunã šiĩ nakaar! či.

Gumar

Gôdugodu

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **g** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

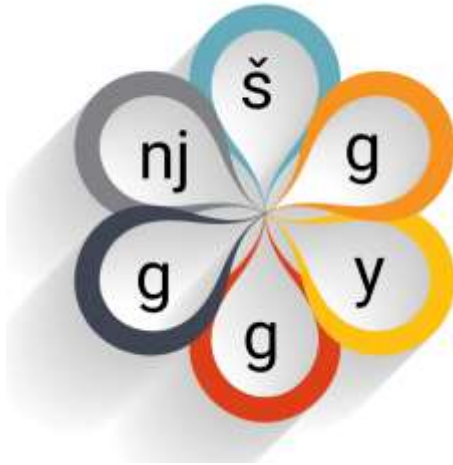
.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Gagala, **gerendi**, **gêrendi** (gê/rên/dî), **gimiĩ**, **gîrki** (gîr/kî), **goni**, **gôgo** (gô/gô), **gumuši**, **gûmodi** (gû/mô/dî).

- Arba ada du, arbi **g** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **g** yidiĩ hi su wasal yinak!

* gabdo	* tiri	* gibi
* kara	* gônigo	* sôlli
* ači	* gorsu	* gêliĩ
* gali	* gibedi	* dobiĩ
* gûrti	* susu	* gaburti

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Gũni
- * Gorsu
- * Gumar
- * Gõni
- * Gimiĩ
- * Gũrti

- Mẽde-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mẽdi gudi sodur hunã du **g** yidaddo hananĩe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

H h

ha, he, hê, hi, hî, ho, hô, hu, hû

Husariĩ yê dîhi hunã Haĩ yê êriski tûri,
tûrriĩ tiri-ĩ hi tusu ni, yusoũ tûdugutu
ni, tîbi ndur budur ni, husa-ã buduroo,
to di bu lukuroo gali čuo.

Husariĩ husa yoduru ni, guru ni
čuburtî čî, guru ni Haĩ kiyeyinî čî, čirri
di tîbi tûkuli turo wûni-ĩ su činakudo,
taa tîbi hundã čubudu ni, Haĩ mbo hali
bui turo yûgurtudo, hali-ĩ čadu šiyindu
ni, to di bu tiri hundã su tûri.

Hûrgiši

Hosu

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **h** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Halti, **h**eru, **hê**re (hê/rê),
hilesti, **hî**mi (hî/mî),
hoŋgoso, **hô**li (hô/lî), **h**uraa,
hûlti (hûl/ /tî).

- Arba ada du, arbi **h** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **h** yidiĩ hi su wasal yinak!

* hadaĩ	* aski	* hur
* dagi	* kunjo	* hodu
* baa	* hōdi	* hōli
* herdo	* hilidi	* madu
* yidi	* zîņi	* hanago

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Hur
- * Hosu
- * Hali
- * Hanago
- * Hastia
- * Hôdi

- Mêde-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du **h** yidaddo hananĭe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

ka, ke, kê, ki, kî, ko, kô, ku, kû

Kanjiĩ: Kundahu yôo, yerru! yusu môši ndurã Killena ha kunusu ndurã yuha nje! či.

Kundahu: kunusu-ã ôngoši kûrturdo yugonnuú či.

Kanjiĩ: ôngoši njihined dige či.

Kundahu: to nû ere kor Killena hanjiri ni? ere kor muro hurkusu-ã tedi dige, too ni dodo Kurtege a tigiri laniri, kunusu yidaũwo, hunã maari či.

To koo di tigiri lôko Killena ha hakinnó togusoo, tigiri dodo hunã laũ kunusu čôŋ.

Kubu

Karmi

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur k yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!
-
-
-
-

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Kaašu, kele, kêleĩ (kê/lêĩ),
kiši, kîlliĩ (kîl/lîĩ), kobu,
kôhurdi (kô/hûr/dî), kullaha,
kûgiĩ (kû/gîĩ).

- Arba ada du, arbi k baranu nani! su wasal yinak!

- Mède-ã ada wô çûkã du, mura du arbi k yidiĩ hi su wasal yinak!

* dagi	* ka	* kusaru
* kubu	* kubo	* kobu
* suli	* kunu	* dahu
* kûdi	* bôburi	* kiši
* dunġu	* kunusu	* widenu

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Kûmom
- * Kûdi
- * Kunusu
- * Kogoye
- * Kubo
- * Karaha

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du k yidaddo hananĭe čĭwo, wô arbinu!

.....

.....

la, le, lê, li, lî, lo, lô, lu, lû

Landaiĩ yê Leenu yê binna čû toroza,
lôko turo Lîbia du yerčindu larda
dînee-ã gunna layindîe ŋadu tûri. Tûrriĩ,
gunna du gubudi Italia du tigirdu čakuo,
Italia du Londo ho čudurtu, Londo ni
torozo hundu eneu du četu hoktudundo
yugó, ŋgo kara hunã Italia du karayinîe
yiŋgal du teddo.

Londo četu yuna yuhatã lagarka (39) du
haŋi.

To koo di toroza Ôguzuu-ã hoktuo.

Lôĩ

Lagarka

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **L** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Lagarka, **l**erti, **l**êmun (lê/mûn), **l**ili, **L**îbia (lî/bîa), **l**obtudo, **l**ôdi (lô/dî), **l**umasu, **l**ûdi (lû/dî).

- Arba ada du, arbi **L** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **L** yidiĩ hi su wasal yinak!

* tiri	* lamar	* lôko
* lûli	* mosko	* lôori
* zudu	* lahadi	* herdo
* eberu	* naharka	* labar
* landa	* lôoše	* čudo

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Lerti
- * Lôĩ
- * Lahadi
- * Logotori
- * Lũgu
- * Lagarka

- Mẽde-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mẽdi gudi sodur hunã du **L** yidaddo hananĩe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

Londo: toroza taňã wosan? nura galan?
Bûre hoktudundã naũ ni? či.

Landaiĩ: logotor Londo wosu ni? tunda
gala dige? bûre hoktudundã naũ, nuro
ņgokoo? či. (Londo ho anna hanayindiã
gunna logotor čindi, to ni muro logotor
togusê barayinî čĩ yĩgal du, toi yĩgal
du gali di karayinî čĩ).

Leenu: logotor nuro ņgokoo? de
wornjinã na, čûsu du njîn? či.

Londo: ALLA barkanjuo, lukur tobusu
ni, labara nduã yê labara numi-ĩ yê
tendu! či.

To koo di bosu tia hundã ni čûdutu.

M m

ma, me, mē, mi, mî, mo, mô, mu, mû

Mallum turo ŋgo ma Marram du hayi
čî, mallumma-ã tûgohu hočinã gunna
anna-ã yeeyidu ni, sôlligo-ã lukaar!
čini.

Mallumma aũ gîneĩ yogusoo ni, gûidi
tigiri ni wura čeni, ôwonni aũ hidi guru
yidawo ni hûruũ dûli čeni.

Anna numi-ĩ du čîkã gunna muro hi
čidaku, hurkusa hunã gala-ã yĩŋgal du
čidaku.

Mahunu

Muĩ

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **m** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

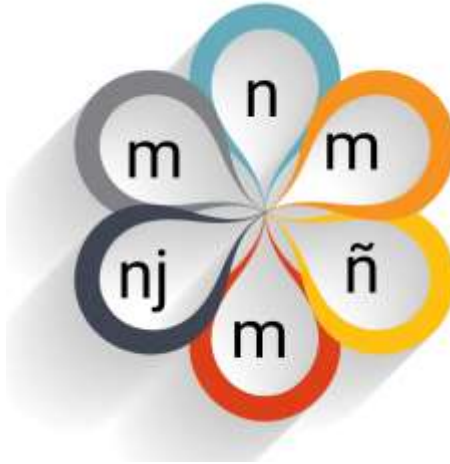
.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Madu, mesti, mêdi (mê/dî), mišenu, mîni (mî/nî), morto, môši (mô/šî), mudo, mûši (mû/šî).

- Arba ada du, arbi **m** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô çûkã du, mura du arbi **m** yidiĩ hi su wasal yinak!

* zia	* murdom	* Murzug
* melu	* bulu	* mišeũ
* ndêgi	* mulu	* duhoni
* mûzi	* MAAR	* êriski
* migizi	* gorsu	* malaha

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

* Mosko

* Mõni

* Malaha

* Muĩ

* Mũši

* Melu

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du **m** yidaddo hananîe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

N n

na, ne, nê, ni, nî, no, nô, nu, nû

Čer nurã Nôkuriĩ.

Tani numo nurã budi tûri, oor nurã
numo nurã ha budi čidaã, hunu yingal
du guro nur beeri. Numo nurã anna hunã
yê ôroze hunã yê barkada, numo nurã du
numo gudi gali yugó, hurkusa muro hi
ambayinê gunna kohuri, ŋguladu ôrdi-ĩ
di wadiri, yibedi hunã ni duno yeri.

Numo nurã, numo nurã, numo nurã.

Nûr

Ndêgi

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **n** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Naharka, nedi, **nê--**, nigadi, **nîhi** (nî/hî), nobtu, **nôrdi** (nôr/dî), numo, **nûmodi** (nû/mô/dî).

- Arba ada du, arbi **n** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô çûkã du, mura du arbi **n** yidiĩ hi su wasal yinak!

* nasu	* karaha	* nuro
* bulaši	* nuyo	* nubui
* nozundu	* gorsu	* soũ
* njoko	* nôwuli	* nagi
* nûgoi	* nušiša	* bôtu

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Ndêgi
- * Numo
- * Nasu
- * Naharka
- * Nubui
- * Nûr

- Mêde-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du n yidaddo hananĭe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

NJ nj

nja, nje, njê, nji, njî, njo, njô, nju, njû

Kanjiĩ: Herenji yôo, abba yuhadi ni anja-ã
ada ma yagabi-ĩ du čûkã čambu! čĩ.

Herenji: to nura adiba-ã anja nduã mundu
borsu, tûgohu naani čambirî tîyikã ndû
yuna-ã?

Kanjiĩ: yigazã muro, de odu kinenîe nuu,
a tûrtu du waltandinîe ndûu? ha ha ha.

Herenji: kuruk yoo! du tigirdu ni, susa
nduã čambirîe nuu čĩ.

Kanjiĩ: susa ča? čĩ.

Herenji: zo waaga du nuhadirî tîyi attaĩ čĩ.

NJasti

Hunjal

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **nj** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

NJasti, **nje**--, **njê**--, **njirka**,
njî--, **njorru**, **njôlti** (njô/ltî),
njunubu, **njûsu** (njû/sû).

- Arba ada du, arbi **nj** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô çûkã du, mura du arbi **nj** yidiĩ hi su wasal yinak!

* anja	* aski	* hunjal
* dagi	* kunjo	* bigi
* njullugu	* hôdi	* njuu
* yuroũ	* sura	* njigabti
* njoko	* njuro	* hanago

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Hunjal
- * NJorru
- * NJoko
- * NJasti
- * NJugabti
- * NJunubu

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du **nj** yidaddo hananîe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

Ñ ñ

ña, ñe, ñê, ñi, ñî, ño, ñô, ñu, ñû

Ñabudur turo ŋgo čî, tûgohu yerčinoo
gunna ña hunã čoobu tedu hiliyini.
Ña hunã huski hunu ŋgo ači ayî hunu
yusobu čenno, ña tada ha yuũ hundã
ni čagi, yîni hundã ni čubi, guru ni
čebu ni gûrusa-ã du yunu čidaado
guru čoŋi.

Ñê

Ñabudur

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur ñ yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Ñabudur, ñe--, ñê, ñi--,
ñî--, ñodi, ñô--, ñudi, ñû--.

- Arba ada du, arbi ñ baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô çûkã du, mura du arbi ñ yidiĩ hi su wasal yinak!

* ñê	* kubo	* kiñari
* eberu	* tasu	* wañam
* bigi	* ñabudur	* bûgudi
* ñodi	* ñañi	* ñañamndi
* ñambi	* dagi	* hosu

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Ñudi
- * Ñabudur
- * Ñodi
- * Ñambi
- * Wañam
- * Ñê

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du ñ yidaddo hananĭe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

N η

ηα, ηε, ηê, ηι, ηî, ηο, ηô, ηυ, ηû

Îñaiĩ tumo turo hurkusu-ã du yugurdo,
bî-ĩ ni ηili gali di čenî čî, muro ni
karahado gunú, têksi garčini hakti čed,
ηili-ĩ muro hi gali di čônη, kayumma
hunã ni gunna nobčuo.

To koo di čîi di kunu bozu sugoo binni
hunã Njiliĩ karahado yuguru tiri kanjinî
čîidi muro hi čuduru ni, su tigiri tus ni,
binni hunã ha goyi kôi barayinî čîi
tûku činak.

Njili

Nam

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **ŋ** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Nali, **ŋe**--, **ŋê**--,**ŋ**ili, **ŋî**sti
 (ŋîs/tî), **ŋo**--, **ŋô**dur (ŋô/dûr),
ŋuli, **ŋû**--.

- Arba ada du, arbi **ŋ** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **ŋ** yidiĩ hi su wasal yinak!

* ŋaňi	* Tudaga	* ŋôdurti
* čôhuri	* ŋarsura	* čaadi
* naŋara	* čîčilko	* ŋîsu
* čabko	* ŋalti	* ŋuli
* ŋibi	* čoto	* ŋadu

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

* Naŋara

* Nalti

* Nui

* Zĩŋi

* Nam

* Nili

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du ŋ yidaddo hananĩe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

pa, pe, pê, pi, pî, po, pô, pu, pû

Haide: Eheda yôo lanu! popur tûri to lanu! budi tûri nuu? či

Eheda: ũu yire budi tûri, oor nurã du mbo haki salanirîe koo daaru či.

Haida: tani mannu, ôwonni mbo ndûrtu hunã ko hanjuroo daaru či.

Ehede: ha ha ha, to de doũ čidaannó či ni? či

Popur

R r

ra, re, rê, ri, rî, ro, rô, ru, rû

Ardia yê adibi hunã Daraya yê çetu
sûgu-ã du barbi yê barrani yê tasa yê
barayidê tûri.

Ardia yuhadi: Daraya nuro njîi gunna
anja êske maaî njî, anja gubidda-ã ha
ndû kohuũ? çi.

Daraya yuhadi: ha ha, nuro hi ALLA
njuhuk tiye! Ômuri kalli nuro ko taroo,
anja-ã ha ndû hadiri çi.

Ardia: mêde ada koa haduũ ni dahu
tigeziã njî, çîidi ndû haki kohuri yoo?
odu yunu barani makirê nuu çi.

Eberu

Nanjara

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **r** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

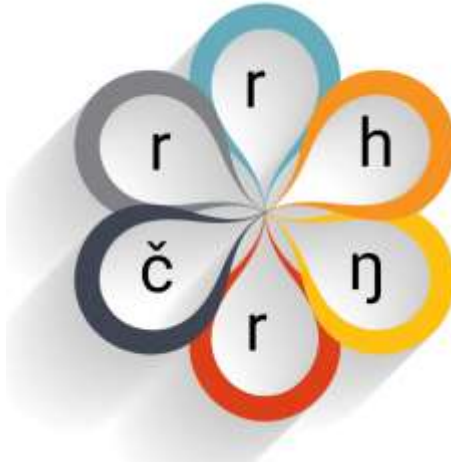
.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Raasta, re--, rê--, ri--, **r**îyel
 (rî/yêl), **r**o--, **r**ô--, **r**ubil,
Rûsia (Rû/sîa).

- Arba ada du, arbi **r** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **r** yidiĩ hi su wasal yinak!

* suru	* tiri	* suli
* kara	* yagabi	* bûri
* čomur	* durdo	* dêbi
* njoko	* gorsu	* šiĩ
* garti	* susu	* guro

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

* Ôdiri

* Sodur

* Durdo

* Barrani

* Eberu

* Gumar

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du r yidaddo hananĭe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

S s

sa, se, sê, si, sî, so, sô, su, sũ

Ŋgo lôko turo Sundoi yê saardu hunã
Sugiĩ yê četu hoktundu ni, ma Suwisra
karayindîe yĩŋgal du kandamayindu tûri,
čîidi hôsči numi-ĩ ôrozi bui barayinîe
togusi abusčuo, ôwonni mura du aũ ŋgo
numi-ĩ tigirdo yugó, to koo di kandama
duyindã muro ma tûri.

To koo di Suwisra tigirdu ni du karayuo,
beni Sundoi yê Sugiĩ yê kara hundã
karayindu ni êrbediga hundã ni čoŋgu.

Suli

Soũ

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur s yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Samsara, se--, sê--, si--, sî--, sobo, sôlli (sôl/lî), suru, sûkti (sûk/tî).

- Arba ada du, arbi **s** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **s** yidiĩ hi su wasal yinak!

* susu	* tiri	* sura
* dagi	* sarti	* hali
* zudu	* sumbu	* hôli
* čêniĩ	* dobiĩ	* surči
* sobu	* sobo	* dogu

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Suru
- * Susu
- * Sobo
- * Sumbu
- * Surči
- * Sobu

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du s yidaddo hananĭe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

Š š

ša, še, šê, ši, šî, šo, šô, šu, šû

Šidde: Šegu yôo, bulaši to la! Budi bui nuu? či.

Šegu: a yire mugoi de budi bui na či.

Šidde: tani ŋgo lôko kunu tîyi, yagabi ndurã kûli-ĩ su bari tadar, bari-ĩ du bulaša yerčindi durri či.

Šegu: uũ, yire dahu du tar, ôwonni šera munda ŋgo du čûkudo nuu? či.

Šidde: uũ mugoi, ŋgo du yuna budi čûku či.

Šidenu

Šer

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur š yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

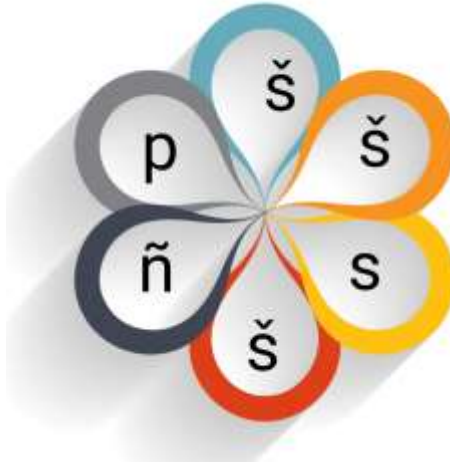
.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Šahi, šerti, šêgi (šê/gî), šilli,
 šîbiti (šî/bî/tî), šo--, šô--,
 Šuha, šû--.

- Arba ada du, arbi š baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi š yidiĩ hi su wasal yinak!

* Šahaĩ	* šer	* kusaru
* sobo	* širribti	* šene
* tasu	* šešekti	* dahu
* šiĩ	* bôburi	* yagabi
* dongo	* šibti	* šîdira

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Šiĩ
- * Šer
- * Šerti
- * Šahi
- * Šaha
- * Šuha

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du š yidaddo hananĭe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

T t

ta, te, tê, ti, tî, to, tô, tu, tû

Lôko turo Tamiša ayî hunã Tîrei hi hiyi,
 dêi nurã ma suri-ĩ du tidedu abi torrê
 baraniri či. Taa ayî hunã yuhadi: badaĩ nurã
 wôku ere kor suri-ĩ ndedoo, turki-ĩ njobê
 abuziri, toi yĩngal du šĩgi ni! togo tũgohu
 yusu! či. Čĩidi Tamiša mēdi ayî hunã
 mugayinno yugó, gũidi ma suri-ĩ du čaa
 tedu, du abi yodurĩ čĩidi, turki bui turo
 yugur če, muro hi boki, bokinu bokini,
 Tamiša čaa yagabi hundã du tobur, muro
 gunna sômoli yê sũsu yê borsu, ayî-ĩ taa
 yuhadia du: odo nurã šĩgeĩ yunu nuhaduroo
 šĩĩ yinak ni! su yusu! či.

Tumo

Tũgi

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **t** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Tabu, **terdeba**, **têhi** (tê/hî), **tindinu**, **tîbi** (tî/bî), **todo**, **tônggu** (tông/gû), **Tudaga**, **tûdusu** (tû/dû/sû).

- Arba ada du, arbi **t** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **t** yidiĩ hi su wasal yinak!

* tiri	* anja	* taba
* lûli	* târize	* karaha
* zudu	* yagabi	* torozo
* borko	* tia	* tasu
* tâhi	* tûgi	* čudo

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

* Tasu

* Tũne

* Taba

* Têski

* Tĩbi

* Tuguũ

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du t yidaddo hananĕ čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

W w

wa, we, wê, wi, wî, wo, wô, wu, wû

Dûski turo Wordugu yê Wuše yê êriskida Wošintun tûri, Wošintun du Wordugu ni du karayinê barayinê čî, Wuše ni du hurkusu gali guru barayinê čî, lôko Wošintun tigirdã Wordugu dôdoũ hunu turo maņa hayi čî Wêdei čindi mura ha kabči čoobu ni bu yagabi hunã tûri, to di bu dugusa kanjindã Wordugu ni hanago gali turo du zodu ni nû karayinê čî, Wuše ni hurkusu gali turo haki du hurkusu hunã yogusê čî.

Wasal

Wûni

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **w** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

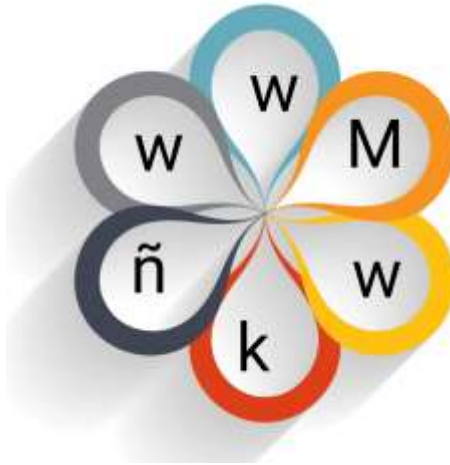
.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Walawala, **w**eke, **w**êtige (wê/tî/gê), **w**idenu, **w**î--, **w**obu, **w**ômo (wô/mô), **w**uni, **w**ûni (wû/nî).

- Arba ada du, arbi **w** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô çûkã du, mura du arbi **w** yidiĩ hi su wasal yinak!

* wele	* wuli	* dunu
* adibi	* suli	* wûlti
* wenege	* dobiĩ	* westi
* wûrti	* walti	* abigo
* mesti	* wurda	* wuniši

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

* Wonno

* Weke

* Wômo

* Wele

* Wuli

* Wuni

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du w yidaddo hananîe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

Y y

ya, ye, yê, yi, yî, yo, yô, yu, yû

Yêki: Yandiĩ yôo, togo tûgohu yagabi
Yoskoo lukaar! čí.

Yandiĩ yuhadia du: to Yosko yagabi
hunã ngaa laũ čî? čí.

Yêki: yagabi binni numa Yûluwor gu-ã
čirri hi su čî, gubia hunã yidi bui turo čî
čí.

Yandiĩ: yoo hananaar, yagabi to ngo
durri hunu ni yoo? čí.

Yêki: ũu, kuma nerko di čebu čoŋ čí.

Yuroũ

Yuzo

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur **y** yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

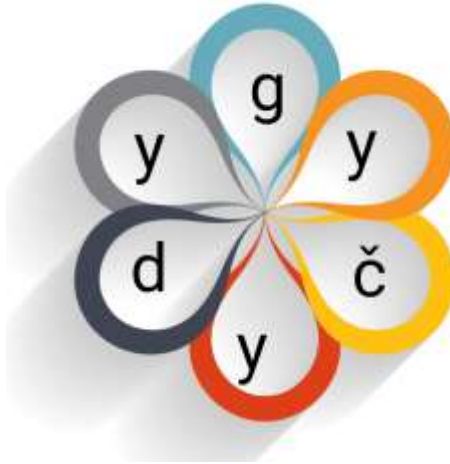
.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Yagabi, **yeski**, **yêski** (yês/kî), **yidi**, **yîni** (yî/nî), **yoŋgo**, **yôide** (yôi/dê), **yuzo**, **yûrti** (yûr/tî).

- Arba ada du, arbi **y** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô čûkã du, mura du arbi **y** yidiĩ hi su wasal yinak!

* kunusu	* yibedi	* yurusu
* yuũ	* malaha	* yire
* sarti	* yasti	* bôtu
* njoko	* soũ	* yala
* yidi	* yumar	* šidenu

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

- * Yaba
- * Yesku
- * Yuzo
- * Yîni
- * Yagabi
- * Yumar

- Mède-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du y yidaddo hananîe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

za, ze, zê, zi, zî, zo, zô, zu, zû

Zeniĩ yê Zenne yê dudoba čû anjaba,
 dûski turo wurda hundã četiidi ôrozego
 turo tûri, lôko tigirdã du kûruyindi
 čîkiidi zîņi čudurtu, Zenne yuhadi: Zeniĩ
 yôo, čôhuri a lanu! budi bui nuu? či.
 Zeniĩ yuhadi: a čer hunã zîņi čindi,
 kuma net-ã su karanaar, kodola čubi ni,
 ôwonni anna-ã laũ ôrdi či.
 Zenne: yoo, a de ŋgo hananurú, nû
 tuhaduma êski di hananaar, hôrsondi či.

Zîņi

Zugur

- Mède-ã ada ôronnu čûkã, du mêdi sodur z yidiĩ hi su wasal yinak nani! kûrtu wô arbinu!

.....

.....

.....

.....

- Mède-ã ada wô čûkã ha karanu!

Zala, ze--, zê--, zida, zîņi, zogo, zô--, zugula, zûzuro (zû/zû/rô).

- Arba ada du, arbi **z** baranu nani! su wasal yinak!

- Mêde-ã ada wô çûkã du, mura du arbi **z** yidiĩ hi su wasal yinak!

* zaga	* zogo	* hunjal
* dagi	* Zala	* zalu
* zûmur	* boyo	* adibi
* yuroũ	* zudu	* njasti
* zîbi	* zati	* dirigo

- Hota ada du, hoto naani čer hunã lau gudi lau čĩĩ hi baranu nani! četu hoŋu!

* Zudu

* Zia

* Zala

* Zida

* Zabti

* Zĩĩ

- Mēde-ã ada tuhatuda-ã gunnó di, mēdi gudi sodur hunã du z yidaddo hananĩe čĩwo, wô arbinu!

.....

.....

Bôtu

Čudo

Čomur

Direnu

Dûguli

Duŋgu

Gôdugodu

gimiĩ

Goni

Hosu

Hûrgiši

Hur

Kûgiĩ

Kûdi

Kogoye

Kûmom

Muĩ

Mûši

Môni

Nûr

Ñê

Popur

Turki

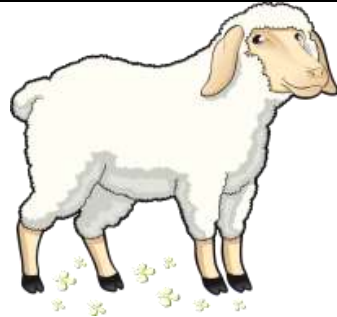

Wuli

Widenu

Yuroũ

Zîņi

Zugur

Tudaga-ã: Tûgi yagabi nûnjii-ĩ

Zûzuro hanadi Tudagaa-ã

©Yaabi anna saharaa-ã

Murzug - Lîbia

